

*Вадим Дишкант,
незалежний експерт,
театральний критик, режисер (м.Київ)*

ВИ МОЖЕТЕ ЩОСЬ ЗМІНИТИ? АБО ТРЕТІЙ ШЛЯХ

Реформатори чи імітатори

Останнім часом Закони у нашій недодержаві** пишуться для того, аби всіляко обходити закони. Не оминула ця кара небесна й сферу культури.

Майже два роки тому, коли серед українських театральних діячів точилися гарячі дебати про майбутнє реформування вітчизняного театру, я переконував одного зі своїх колег, який цим законом безпосередньо опікувався, у марності усіх подібних законотворчих зусиль. Передусім через те, що окремо взяті закони не вирішують базової глобальної проблеми нашої держави – тотальної відсутності мотивації цю державу розвивати – у державотворців, й повною відсутністю механізмів впливу на законотворчий процес – загалом – народу, якому реформи насправді потрібні як повітря.

Мій же приятель, у свою чергу, переконував мене у тому, що скоро все в українському театрі почне мінятися на краще. Що все відтепер у нас «буде по-іншому». Варто тільки створити ці нові «золоті правила» зростання, які чарівною силою перетворять гарбузи на золоті карети. Я на цей його оптимізм, незбагнений з огляду на вік, посаду, соціальний статус свого опонента, відповідав песимістично-реалістичними прогнозами: «Не тиш себе ілюзіями! Ніякої реальної реформи не буде! З якого дива вона трапиться в театральній сфері, якщо в жодній з інших – судово-правовій системі, міліції-поліції, медицині, освіті та ін. – її немає. Все і тут завершиться такою ж огидною імітацією революційних змін». Товаришу моя зневіра псувала настрої. Бо якщо визнати мою правоту, то виходило, що уся ця довга й виснажлива паперова робота, усі ці дебати, які точилися навколо «реформи» і в яких він брав безпосередню участь – праця Сізіфа. Або, як тепер кажуть, бла-бла-бла... Я ж, у свою чергу, засмучувався через чи то неадекватність, чи то через нещирість наших театральних діячів, які, ігноруючи правду життя в самому житті, у більшості своїй так само неспроможні сказати щось суттєве про ту саму правду життя зі сцени.

Якщо ж говорити правду про реформи в Україні, то виглядає вона в моїх очах наступним чином: ті, хто хоче реальних змін – це стосується усіх сфер нашого життя, – не мають жодних важелів впливу на ситуацію. «Реформують» Українці, хто **не зацікавлений в жодних змінах**, бо їм «зручніше і якось зрозуміліше» в минулому. А оскільки саме ці люди захопили владу у всіх

сферах життя, вони і будуть боротися за збереження свого панівного становища, будуть імітувати зміни, реформи, турботу про загальну справу, тоді як турбуються вони лише про себе, про своє місце «під сонцем».

Зневірені і втомлені

Власне, якщо слідувати здоровому глузду, реформи імають бути спрямованні на те, аби ніхто, вхопившись мертвою хваткою за «корито», не ставав перешкодою на шляху потоку творчої енергії. Бо вона дає життя і здоров'я суспільному організмові лише тоді, коли маємо можливість вільно текти його каналами. Але ми на сьогодні по саму маківку – поглинені Калі-югою*.

Називаючи свій театр «Березіль», Лесь Курбас декларував, що він вибирає енергію березня, енергію весни, оновлення, народження життя. Енергію, яка ламає все старе, що стоїть на перешкоді новому. Реформа, якщо вона не «бла-бла-бла», і має олодіти такою енергією перетворення, дійовою енергією усунення зі шляху тих перепон, того закулісного мотлоху, який заважає потокові ворчості вільно вливатися в наш театральний організм, вільно гуляти нашою сценою. Чи наповнені такою енергією, скажімо нові закони про культуру, про театр? Питання риторичне. Звичайно, суто формально вони спрямовані саме на те, аби в наших театрах відбувалася постійна ротація творчих сил (що давно стало нормою у більш цивілізованих країнах). Але саме це лягло важким тягарем на плечі творчих працівників, які віднині, при збереженому «рабовласницькому» способі керування театрами, працюють на контрактній основі. Тобто, можуть бути звільнені і піти в нікуди після того, як з ними через рік, наприклад, максимум – через три, не поновлять угоду.

І тут варто розрізняти два моменти: один – суто фаховий, мистецький і другий – моральний, соціальний. Облишмо розмову про фахову складову, про мистецькі завдання, позитивне рішення яких і мала би гарантувати реформа. Ця розмова недоречна в умовах повної соціальної, матеріальної, психологічної та моральної незахищеності театральних працівників і це одна з причин, через яку **ніякої реальної реформи в нашому театрі не буде**. Бо якщо її проводити як слід, то

---

* Калі-юга – згідно з древнім розумінням Часу – четверта, остання епоха у вселенському циклі, яка знаменується усіма, властивими людині егоїстичними пороками. Перш за все, нечесністю, лицемірством, розбратом, розбещеністю і т. д. і т. п. Оскільки сама реальність, сам світ суб'єктивний, пластичний, тобто, він повністю залежить від свідомості тих, хто в ньому перебуває, то егоїзм людей епохи Калі звучує простір і час. Тому і тривалість людського життя вимірюється 100 роками, тоді як в попередню епоху, Двапара-югу, люди мали можливість жити 1000 років. Старозавітні пророки, життя яких вимірюється сотнями років, є представниками Двапара-юги, на зміну якій після Потопу прийшла Калі-юга. Колись про те, що час циклічний, що епохи змінюють одна одну з такою ж регулярністю, з якою змінюють одне одного пори року, знали всі розвинуті народи світу.

за відсутності будь-яких серйозних соціальних гарантій тисячі акторів, десятки, якщо не сотні, режисерів, інших творчих працівників можуть тепер просто опинитися на вулиці.

Автор цих рядків зазнав на собі ефект дії контрактної системи. Вона – не для слабких. Не для втомлених і зневірених, якими нині є більшість наших громадян. Тому вже сам проект нових законів про культуру викликав такий супротив серед творчих працівників наших театрів. Що й не дивно для країни, в якій гарно говорять про підвищення рівня життя і соціальний захист громадян, а в реальності – всіляко це життя ускладнюють. Якщо врахувати, що нашим державним керманічам нема діла до культури, до театру (хто з перших осіб держави відвідує столичні прем'єри, наприклад?), що їхня діяльність спрямована на нищення України і українців, то можна зрозуміти причини тотального неприйняття самої ідеї контракту більшістю театральних діячів України. Особливо це стосується соціально незахищених акторів. Для того, аби контрактна система працювала нормально, треба спочатку створити умови, за яких актори та режисери могли би **вільно мандрувати в пошуках роботи, маючи при тому право не лише на неї, а й реальне право на мінімальне соціальне забезпечення, мінімальні виплати, ба – просто житло в будь-якому новому місці.**

Але навіть якщо припустити, що нове покоління, яке вже назвали «покоління Z» режисерів та акторів, яке виросло без опіки держави, без будь-яких її гарантій, які, скажімо моє, «втрачене й загублене» покоління отримувало в СРСР в обмін на рабське служіння Системі, захоче здійснити реальні реформи, то воно зіткнеться з шаленим супротивом тих, хто не хоче ніяких змін, знаходячись у той же час на вищих щаблях влади. Саме для них неприйнятне саме поняття «реформа», оскільки вона означає «комплекс заходів, якими вводяться такі нові суспільні відносини, які ... призводять до зміни умов діяльності всіх, **або групи членів суспільства**». Хто ж захоче змінювати «умови діяльності», якщо вони приносять йому дивіденди у вигляді панівного становища, всіляких пільг, можливостей для фінансових та інших владних зловживань? Хто відмовиться добровільно від можливості безкарно нишпорити у державній кишені, вирішувати особисті нагальні проблеми за рахунок сотен й тисяч тих, хто до важелів державотворення допущений лише на словах. Боротьба? Хто в цій боротьбі переможе? Покищо віри у перемогу нового не лише в у вітчизняному театрі, а й в країні взагалі, стає все менше і менше.

«Чи можете ви щось змінити?» – запитала мене завіт одного театру, яка зовсім усунулась від питань реформи в їхньому колективі і навіть не знає, чи законно у них проходять вибори директора, чи ні. Однак питання не в тому, може кожен з нас щось змінити, чи ні. Питання в прагненні цих змін і в конкретних, нехай і в донкіхотівських діях, спрямованих на зміни. Якщо ж говорити про те, за ким буде перемога у боротьбі старої

та нової України, то вона гарантована ментальністю, характером, душею нації, якою вона буде формуватися в нових історичних умовах.

Все визначає душа народу

Саме на характері нації, як на основному дієвому факторові, що визначає якість життя цієї нації, акцентує увагу французький вчений Густав Лебон у своїй ґрунтовній праці «Психологія народів і мас». Він зазначає, що не формально прийняті у суспільстві закони визначають його, суспільства, рух, якість його життя, а психологія, душа народу. На доказ своїх поглядів Лебон приводить приклад Північної та Південної Америки. Останнє ясного часу скопіювала Конституцію США, але якість життя у Латинській Америці відчутно і досі відрізняється від якості життя у США та Канаді, куди намагаються потрапити мільйони емігрантів з Півдня. Густав Лебон пояснює це тим, що одні і ті ж закони втілювали в життя в одному випадку англосакси, у другому – іспанці та португальці. Автор поміж іншим пише: «Прірва між психічним складом різних рас і пояснює нам, чому вищим народам ніколи не вдавалося примусити нижчі прийняти їх цивілізацію. Досі дуже розповсюджена думка, що освіта може здійснити такого роду справу – одна із сумних ілюзій, яку колись створили теоретики чистого розуму. (...) Тільки на зовнішній погляд народ круто переминює свою мову, свій державний устрій, свої вірування і своє мистецтво. Для того, аби здійснити такого роду перемини в дійсності, треба змінити його душу».

Душа ж нашого анархічного, замріяного й занадто споглядаючого народу погано живеється із формальними законами, конституціями та іншими нормативно-правовими документами, які «з холодним серцем» регулюють суспільне життя. Ми дійсно особливі через своє межове становище в Європі. Нам не підходить ані автократія, без якої не можуть існувати московити, ані демократія, яка кілька століть поспіль «розкладає» організм західної цивілізації.

Ми повинні виробити свій, **Третій Шлях** поміж цією тезою (автократія) і антитезою (демократія) – синтез, який дасть світові якісно нову цивілізацію. Нашу цивілізацію. І, само собою, якісно нове мистецтво. І тоді питання реформ усіх сфер нашого життя із поля дискусій та облудних імітацій стане потребою оновленої в горнілі нинішньої війни й соціальної деструкції української душі. Душі мотивованої не егоїстичними цілями, а ідеєю служіння: мистецтву, людям, Богу.

** Право називати Україну «недодержавою» дає хоч би те, що будь-яка держава себе захищає, тоді як у нас навіть в умовах війни її ведуть не стільки державні структури, які й тут шукають вигоду в смерті своїх громадян, скільки самі громадяни, об'єднавшись в потужний волонтерський рух. Справжня Держава за новітнього часу, після перемоги СРСР у нас протрималася недовго, три місяці, з грудня 2013 по лютий 2014. Її кордони обмежились Майданом, який був чимось на кшталт Ватикану посеред Риму.